

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

2019 r.

Adam Bodnar

V.510.247.2019.KB

**Sąd Najwyższy
Izba Cywilna
Wydział III**

Sygn. akt III CZP 42/19

Pl. Krasińskich 2/4/6
00-951 Warszawa

Pismo procesowe

Rzecznika Praw Obywatelskich

W związku z informacją Sądu Najwyższego o wpłynięciu zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego, na podstawie art. 14 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2018 r. poz. 2179, z późn. zm.), zgłaszam udział w postępowaniu przed Sądem Najwyższym - w zakresie rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego - i przedstawiam następujące stanowisko:

w sytuacji niepodjęcia, przed ogłoszeniem upadłości spółdzielczej kasy oszczędnościowo - kredytowej, przez walne zgromadzenie uchwały w sprawie sposobu pokrycia straty kasy stosownie do art. 38 § 1 pkt. 4 ustawy z dnia 16 września 1982 roku – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2018 roku, poz. 1285), syndykowi masy upadłości kasy nie przysługuje roszczenie wobec członków kasy o pokrycie straty bilansowej kasy na podstawie postanowień statutu uchwalonego w trybie art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 5 listopada 2009 roku o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (tj. Dz.U. z 2018 roku, poz. 2386), przewidującego podwyższoną odpowiedzialność członków za straty powstałe w kasie do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów.

UZASADNIENIE

I. Sąd Okręgowy w Białymstoku II Wydział Cywilny (dalej: „Sąd Okręgowy”) postanowieniem z dnia 26 kwietnia 2019 r. sygn. akt II Ca 1103/18, przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu następujące pytanie prawne:

„czy syndykowi masy upadłości spółdzielczej kasy oszczędnościowo – kredytowej przysługuje roszczenie wobec członków kasy o pokrycie straty bilansowej kasy wyłącznie na podstawie postanowień statutu uchwalonego w trybie art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 5 listopada 2009 roku o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, przewidującego podwyższoną odpowiedzialność członków za straty powstałe w kasie do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, bez podjęcia, przed ogłoszeniem upadłości kasy, przez walne zgromadzenie uchwały w sprawie sposobu pokrycia straty zgodnie z art. 38 § 1 pkt. 4 ustawy z dnia 16 września 1982 roku – Prawo spółdzielcze?”

Jak wskazał Sąd Okręgowy, przedstawione zagadnienie prawne wyłoniło się w związku rozbieżnościami w kwestii materialnoprawnej podstawy roszczenia dochodzonego przez syndyka od członków spółdzielczej kasy oszczędnościowo – kredytowej (dalej: „kasa” lub „skok”). W orzecznictwie sądów powszechnych, jak i w doktrynie zostały zaprezentowane odmienne stanowiska odnośnie do zakresu odpowiedzialności członków skok za straty w kasie, po ogłoszeniu upadłości, w przypadku gdy statut kasy uchwalony przed ogłoszeniem upadłości stanowił o ich odpowiedzialności podwyższonej do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów.

1. W orzeczeniach sądów powszechnych ukształtowały się zasadniczo dwie linie orzecznicze dotyczące uprawnień syndyka w zakresie możliwości dochodzenia od członków kas pokrycia strat w podwójnej wysokości wpłaconych udziałów. Zgodnie z poglądem prezentowanym w orzeczeniach części sądów przyjęto, że powstanie straty bilansowej w oparciu o postanowienia statutu przyjęte w trybie art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. stanowi samoistną przesłankę odpowiedzialności członków kasy w podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, również po ogłoszeniu upadłości kasy, wobec czego syndyk może na tej podstawie skutecznie domagać się od członków kasy uzupełnienia straty (wyrok Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 29 stycznia 2019 r. sygn. akt II Ca 497/18, wyrok Sądu Rejonowego w Zambrowie z dnia 8 listopada 2018 r., sygn. akt. IC 365/18, wyrok Sądu Rejonowego w Wyszku z dnia 28 listopada 2018 r., sygn. akt IC 546/18).

Uznano, że regulacja zawarta w przepisie art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. nie wskazuje aby istniał inny tryb podwyższenia odpowiedzialności członków kasy aniżeli w drodze zmiany,

bądź uchwalenia statutu. Nie istnieje zatem konieczność podejmowania dodatkowej uchwały walnego zgromadzenia, o której mowa w art. 38 ust. 1 pkt. 4 P.s. (wyroki Sądu Okręgowego w Suwałkach z dnia 5 lutego 2019 r. sygn. akt. I Ca 516/18, z dnia 13 lutego 2019 r. sygn. akt I Ca 1/19 oraz z dnia 10 kwietnia 2019 r. sygn. akt. I Ca 101/19).

Przyjęto również, że syndyk przy wykonywaniu swoich uprawnień zarządczych dotyczących majątku upadłego zastępuje wszelkie organy, które z dniem ogłoszenia upadłości pozbawione są na jego rzecz swoich poprzednio przydzielonych praw do podejmowania decyzji dotyczących praw majątkowych i służących zaspokojeniu wierzycieli upadłego. Dlatego syndyk masy upadłości skok w upadłości likwidacyjnej ma legitymację do wystąpienia z żądaniem wpłaty przez członka kasy podwójnej wysokości udziałów (wyrok Sądu Rejonowego w Ciechanowie z 13 marca 2019 r. sygn. akt I C 1873/18).

Podkreślono przy tym, że przystępując do kasy członkowie każdorazowo akceptowali postanowienia statutu i wszelkie wynikające z niego obowiązki mające swe źródło w przepisach powszechnie obowiązującego prawa, w tym regulacje P.s. i u.s.k.o.k. Każdy członek kasy złożył oświadczenie, że będzie przestrzegać przepisów obowiązującego statutu oraz, że postanowienia statutu są mu znane. Dlatego w sytuacji, gdy unormowania statutu kasy bezwarunkowo przewidują, że odpowiedzialność wszystkich członków kasy jest równa podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, to w przypadku gdy kasa poniosła stratę przekraczającą jej fundusz zasobowy i udziałowy, po ogłoszeniu upadłości kasy, syndyk masy upadłości kasy jest uprawniony w oparciu o regulacje statutu oraz art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. dochodzić od członków kasy uzupełnienia straty, bez potrzeby podejmowania dodatkowej uchwały w trybie art. 38 § 1 pkt. 4 P.s.

2. W orzecznictwie sądów powszechnych prezentowane jest również odmienne stanowisko wskazujące, iż podwyższona odpowiedzialność członków kasy za jej straty bilansowe w wysokości równej podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, wprowadzona do statutu kasy w trybie art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., nie ma zastosowania po ogłoszeniu upadłości kasy, o ile nie zostanie podjęta na podstawie art. 38 § 1 pkt. 4 P.s. stosowna uchwała przez walne zgromadzenie. Jedynie przy spełnieniu takich warunków syndykowi masy upadłości przysługuje roszczenie wobec członków kasy o pokrycie straty zgodnie z postanowieniami statutu przewidującymi ich odpowiedzialność za straty w podwójnej wysokości wpłaconych udziałów.

W ocenie składów wyrażających w/w pogląd niedopuszczalne jest stosowanie przepisu art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. oraz ustanowionego w jego trybie postanowienia statutu kasy (o podwyższonej odpowiedzialności członków kasy) w ramach postępowania upadłościowego, jako wyłącznej podstawy roszczenia syndyka kierowanego wobec jej członków o uzupełnienie straty kasy (wyrok Sądu Rejonowego w Bielsku Podlaskim z dnia 21 grudnia 2018 r. sygn. akt IC 1239/18, wyrok Sądu Rejonowego w Białymstoku z dnia 16 października

2018 r., sygn. akt IC 2180/18, wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi – Północ z dnia 29 listopada 2018 r., sygn. akt IC 22391/18, wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach z dnia 13 listopada 2018 r. sygn. akt III Ca 190/18, wyrok Sądu Okręgowego w Ostrołęce z dnia 23 stycznia 2019 r. sygn. akt I Ca 419/18).

Zgodnie z wyrokiem Sądu Okręgowego w Ostrołęce z dnia 15 maja 2019 r. sygn. akt I Ca 102/19, umiejscowienie przepisu art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. uzasadnia ocenę, że przepis ten nie powinien być stosowany w postępowaniu upadłościowym i stanowić podstawy prawnej roszczenia syndyka w stosunku do członków spółdzielni. Uwzględniając reguły wykładni systemowej, przyjęć należy, że art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. dotyczy pokrycia strat wynikających z prowadzonej działalności – w celu umożliwienia dalszego prowadzenia tej działalności. Ratio legis stworzenia przez ustawodawcę ram prawnych działalności spółdzielni nie pozwala przyjęć, żeby w/w przepis został stworzony na potrzeby postępowania upadłościowego.

W oparciu o art. 38 § 1 pkt 4 P.s. Sąd Okręgowy w Ostrołęce, w wyroku z dnia 3 kwietnia 2019 r. sygn. akt I Ca 51/19, stwierdził natomiast, że podejmowanie uchwał w przedmiocie sposobu pokrycia strat należy do wyłącznej właściwości walnego zgromadzenia. Zatem uchwałę w przedmiocie pokrycia straty mogło podjąć wyłącznie walne zgromadzenie i to zwołane po upływie roku obrachunkowego. Skoro taka uchwała nie została podjęta przez walne zgromadzenie przed ogłoszeniem upadłości, to syndyk masy upadłości nie może jej zastąpić własną decyzją w sprawie odpowiedzialności członków kasy do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów.

Podkreślono przy tym, że różne instytucje państwowe, powołane do ochrony szeroko rozumianego interesu publicznego, w tym także finansowego interesu Skarbu Państwa, sprzecznie oceniły żądania syndyka zapłaty od członków Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w Wołominie dwukrotności udziałów. Mianowicie, o ile Komisja Nadzoru Finansowego wezwała syndyka, by ten dochodził przedmiotowych roszczeń od członków Kasy, to Prokuratura oceniła, że roszczenie syndyka nie znajduje podstawy prawnej oczekując od sędziego komisarza podjęcia działań, które powstrzymałby syndyka od ich dochodzenia. W ocenie Sądu taka niekonsekwencja stanowisk organów Państwa w omawianej, istotnej kwestii, nie może kończyć się obraniem w niej kierunku mogącego podważyć zaufanie obywateli do tegoż Państwa. Uwzględnienie powództwa byłoby w tej sytuacji niesprawiedliwie i godzące w zasadę zaufania do organów Państwa. Stanowiłoby też wypaczenie genezy i roli spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, jako instytucji mającej służyć dobru jej członków, stanowiącej źródło łatwo dostępnego, w miarę możliwości taniego kredytu dla osób, które nie mogłyby skorzystać z usług tradycyjnych banków (wyrok Sądu Okręgowego w Ostrołęce z dnia 15 maja 2019 r. sygn. akt I Ca 102/19).

Przedstawiając szczegółowo argumentację prawną w uzasadnieniu postanowienia z dnia 26 kwietnia 2019 r. Sąd pytający podzielił pogląd, iż warunkiem dochodzenia roszczenia

syndyka masy upadłości kasy z tytułu podwyższonej odpowiedzialności jej członków za straty w kasie jest uprzednie podjęcie przez walne zgromadzenie uchwały o sposobie pokrycia straty.

Rzecznik Praw Obywatelskich również przychyliła się do tego stanowiska z uwagi na przedstawione poniżej argumenty.

II. Uwagi dotyczące postępowania Syndyka SKOK Wołomin z perspektywy działań podjętych przez Rzecznika Praw Obywatelskich

Począwszy od grudnia 2016 r. do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wpływają skargi obywateli dotyczące działań Syndyka Masy Upadłości Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo – Kredytowej w Wołominie (dalej: „Syndyk”), który wzywa członków Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo – Kredytowej w Wołominie (dalej: „Kasa” „SKOK Wołomin”) do pokrycia jej strat w wysokości dodatkowych 100% posiadanych w niej udziałów. Wezwania te są kierowane przez Syndyka do wszystkich członków upadłej Kasy. Jak wynika z nadsyłanych skarg, członkowie Kasy dowiedzieli się o konieczności pokrycia strat dopiero z wezwań Syndyka. Jest dla nich niezrozumiałe, dlaczego Kasa, obowiązana do dbania o swoje bezpieczeństwo ekonomiczne, nie wystąpiła wcześniej do swoich członków (jeszcze przed ogłoszeniem upadłości likwidacyjnej) z wezwaniem do pokrycia strat. W ich odczuciu działania podejmowane przez Syndyka są nieuprawnione i naruszają zasady współżycia społecznego.

Poczucie skrzywdzenia członków kasy potęguje fakt, iż wiele wierzytelności Kasy, powstałych w wyniku wyłudzenia pożyczek i kredytów, jest nadal niewyegzekwowanych. Z komunikatu Działu Prasowego Prokuratury Krajowej¹ wynika, że śledztwa w sprawie wyłudzeń prowadzone są przez Prokuratury Okręgowe w Warszawie oraz w Gorzowie Wielkopolskim. Przedmiotem tych postępowań są przestępstwa związane z działalnością SKOK Wołomin. W ocenie Prokuratury, stworzona „karuzela” finansowa miała na celu ukrycie procedury wyłudzenia pieniędzy z Kasy i wprowadzenie w błąd Komisji Nadzoru Finansowego co do kondycji finansowej SKOK Wołomin, w szczególności jeśli chodzi o zagrożenie depozytów jej klientów. W tym kontekście działania podejmowane przez Syndyka są odbierane przez członków Kasy jako próba przerzucenia na nich odpowiedzialności za jej upadłość. Należności z tytułu podwyższonej odpowiedzialności są egzekwowane często od ludzi starszych, emerytów, osób nieporadnych, którzy nie potrafią zorganizować sobie profesjonalnej pomocy prawnej - dlatego zwracają się do Rzecznika Praw Obywatelskich z prośbą o interwencję.

---

¹ komunikat z dnia 19 czerwca 2017 r., <https://pk.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-z-kraju/prokuratura-staje-w-obronie-czlonkow-skok-wolomin/>

W chwili obecnej do Rzecznika wpływają również wnioski obywateli o zakwestionowanie konstytucyjności art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k.

Dostrzegając w przedmiotowej sprawie doniosły problem zarówno w wymiarze społecznym, jak i prawnym, Rzecznik Praw Obywatelskich zdecydował się podjąć przedmiotową sprawę i przeprowadzić postępowanie wyjaśniające.

W trakcie tego postępowania, stosownie do art. 12 pkt 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2018 r. poz. 2179, z późn. zm.), Krajowa Kasa Oszczędnościowo – Kredytowa (dalej: „Krajowa Kasa”), będąca organizacją zrzeszającą spółdzielcze kasy oszczędnościowo – kredytowe, udzieliła Rzecznikowi obszernych wyjaśnień oraz informacji o obecnej sytuacji kas oszczędnościowo – kredytowych w upadłości.

Z informacji tych wynika, że Krajowa Kasa pismem z dnia 21 czerwca 2018 r. (nr ZA1/1301/2018) zwróciła do Pani Teresy Czerwińskiej – ówczesnego Ministra Finansów, z prośbą o rozważenie możliwości podjęcia inicjatywy ustawodawczej w celu wprowadzenia zmian w ustawie o spółdzielczych kasach oszczędnościowo – kredytowych. W swoim wystąpieniu Krajowa Kasa zasygnalizowała problem związany z wykorzystywaniem instrumentu w postaci dodatkowej odpowiedzialności członków za straty kasy niezgodnie z jego przeznaczeniem.

W jej ocenie rozwiązanie to w praktyce okazało się głęboko dysfunkcjonalne. Zostało ono wprowadzone w okresie, w którym wskutek poddania kas nowym, bardzo surowym wymogom ostrożnościowym i nadzorczym wynikającym z fundamentalnie zmienionej regulacji prawnej, sytuacja ekonomiczna wielu kas uległa istotnemu pogorszeniu, powodując konieczność realizacji przez większość kas programów postępowania naprawczego. W przypadku kas, których sytuacja ekonomiczna była trudna Komisja Nadzoru Finansowego, będąca organem nadzoru, odmawiała z reguły zgody na zaliczenie kwoty dodatkowej odpowiedzialności do funduszy własnych SKOK, w związku z czym instrument ten nie pełnił swojej podstawowej funkcji, jaką miało być wzmocnienie kapitałowe kas, a jedynie stał się obciążeniem dla członków SKOK, którzy ponosili zwiększoną odpowiedzialność za straty kasy, nie przyczyniając się jednak poprzez to do wypełnienia przez nią wymogów kapitałowych.

W kasach o najtrudniejszej sytuacji finansowej doszło do używania tego instrumentu wbrew jego ustawowemu celowi, gdy nie mógł on już służyć wzmocnieniu kapitałowemu kasy i zapewnieniu dalszego jej trwania z woli członków, godzących się przyjąć na siebie zwiększone obowiązki. Zdarzały się bowiem sytuacje, w których po zaprzestaniu przez kasę prowadzenia działalności, po ogłoszeniu jej upadłości, syndycy masy upadłości podejmowali decyzje o pokryciu straty z dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej i wzywali członków do dokonywania wpłat z tego tytułu.

Krajowa Kasa zauważyła również, że spółdzielnie, ze swej istoty są zrzeszeniami o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym oraz, że charakteryzuje je stosunkowo (w porównaniu do spółek akcyjnych czy banków spółdzielczych) bardzo duża liczba członków (nawet najmniejsze kasy zrzeszają od kilku do kilkudziesięciu tysięcy osób, większe od ponad stu tysięcy do niemal miliona), co powoduje, że w przypadku kas nie jest możliwe takie postępowanie, jakie Komisja Nadzoru Finansowego zalecała w stosunku do banków spółdzielczych, czyli odbieranie od członków indywidualnych oświadczeń, o tym, że są świadomi ponoszenia dodatkowej odpowiedzialności oraz wystawiania przez nich weksli własnych na zabezpieczenie należności z tytułu dodatkowej odpowiedzialności. Brak takiej możliwości powoduje, że w przypadku kas poszczególni członkowie częstokroć nie są w pełni zorientowani co do charakteru dodatkowej odpowiedzialności.

Z uwagi na powyższe Kasa Krajowa zwróciła się do Ministra Finansów z prośbą o rozważenie możliwości wprowadzenia zmiany w u.s.k.o.k. poprzez skreślenie w art. 26 tej ustawy ustępu 3. W udzielonej odpowiedzi² Pan Piotr Nowak – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Finansów poinformował, że instrument w postaci dodatkowej odpowiedzialności członków kas za straty nie przyczynił się do realnego wzmocnienia kapitałów własnych kas. Z tego względu Ministerstwo Finansów pozytywnie zaopiniowało postulat proponowanej zmiany. W ocenie resortu finansów nie wszystkie kasy zawierające klauzule dodatkowej odpowiedzialności w statutach właściwie informowały swoich członków o konsekwencjach finansowych, w przypadku zastosowania takiego rozwiązania, a w skrajnych przypadkach, niektóre proponowane członkom kas produkty miały cechy wprowadzające członków kas w błąd. Te okoliczności często decydowały o braku praktycznych możliwości egzekwowania dopłat przez kasy. Dodatkowo, wobec dużej liczby członków kas oraz często niewielkiej wartości udziałów dochodzenie kwot przed sądem i ich przymusowa egzekucja, jako nieuzasadniona ekonomicznie, jest niemożliwa, co - w opinii Ministerstwa Finansów - potwierdza dodatkowo iluzoryczność celu ocenianej regulacji.

Z tego również względu resort finansów zwrócił się do Kasy Krajowej o zalecenie kasom usunięcia możliwości budowania funduszy w oparciu o w/w przepis, poprzez zmianę statutow.

Powyższe oznacza, że problem dotyczący sytuacji w jakiej znaleźli się członkowie SKOK Wołomin, spowodowany dysfunkcyjnością regulacji zawartej w art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., został dostrzeżony przez resort finansów i chociaż nie zmienia to indywidualnej sytuacji jej członków wzywanych do pokrycia strat kasy, to ma jednak wpływ na całościową ocenę tej regulacji oraz możliwości jej wykorzystywania przez syndyków.

Znamienny jest również fakt przywoływany w orzeczeniach sądów cywilnych³ w sprawach z powództwa syndyka, iż wezwania do członków kasy o pokrycie straty zaczęły

---

² Pismo z dnia 28 listopada 2018 r., znak: FN9.709.101.2018

³ m.in. wyrok Sądu Okręgowego w Ostrołęce z dnia 3 kwietnia 2019 r., sygn. akt I Ca 51/19

być kierowane przez Syndyka⁴ dopiero po otrzymaniu pisma Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 29 sierpnia 2016 r.⁵ W piśmie tym Komisja zwróciła się do wszystkich syndyków mas upadłości kas oszczędnościowo – kredytowych o przekazanie informacji, czy syndycy wystąpili już do członków kas z żądaniem pokrycia strat do wysokości dwukrotności wpłaconych udziałów na podstawie art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., jeśli nie to, czy jest to planowane przez syndyków.

Po zapoznaniu się z tą informacją Rzecznik wystąpił do Komisji Nadzoru Finansowego z prośbą o wyjaśnienie motywów skierowania przez Komisję wystąpienia do Syndyka oraz podania podstaw prawnych uzasadniających jego działania w w/w zakresie, uznając, że byłyby one pomocne w wyjaśnieniu sprawy. Pismem z dnia 23 września 2019 r.⁶ Dyrektor Departamentu Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo – Kredytowych w Urzędzie KNF poinformował, że Urząd KNF nie ponosi odpowiedzialności za sposób rozumienia czy wykorzystania tego pisma przez adresatów. KNF ani obsługujący ją Urząd nie są bowiem uprawnione, ani też powołane do wykładni przepisów prawa cywilnego regulujących stosunki pomiędzy spółdzielnią a jej członkami, w tym oceny zasadności roszczeń wynikających z cywilnoprawnego stosunku członkostwa w spółdzielni, a wydane w tej sprawie stanowiska nie stanowią urzędowej interpretacji przepisów prawa i nie są wiążące dla innych podmiotów i organów stosujących prawo.

Powyższe oznacza, że Rzecznik nie poznał motywów uznania przez Komisję, iż syndycy mas upadłości skok-ów mogą korzystać z instytucji dodatkowej odpowiedzialności za straty członków kasy w trakcie postępowania likwidacyjnego, a bez wątplenia informacje te byłyby bardzo pomocne podczas wyjaśniania sprawy.

III. Cele oraz podstawy prawne działalności spółdzielczych kas oszczędnościowo – kredytowych

W przeciwieństwie do banków i innych instytucji finansowych, kasy zostały powołane do realizacji idei samopomocy finansowej polegającej na wzajemnym kredytowaniu się członków kas ze zgromadzonych przez siebie środków pieniężnych. W zamyśle kasy miały gromadzić oszczędności i dostarczać taniego, łatwo dostępnego kredytu osobom o skromnych dochodach, mających nikłe szanse na uzyskanie kredytu konsumpcyjnego. SKOK, będąc organizacją ludzi, a nie kapitału, miały wypełnić istniejącą lukę na rynku usług finansowych⁷. Podstawą działania spółdzielczych kas oszczędnościowo – kredytowych są: ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo – kredytowych (Dz. U. z 2018 r.,

---

⁴ decyzją z dnia 28 października 2016 r. (nr 1/10/2016) Syndyk stwierdził, że członkowie SKOK Wołomin ponoszą odpowiedzialność za stratę bilansową do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów, oznaczając granice tejsze odpowiedzialności w ten sposób, że każdy członek jest zobowiązany do zapłaty 100%.

⁵ znak pisma: DBS/DBS_W87131/8/1/2016/WZ

⁶ znak pisma: DSI-DSz1.7651.1.2019

⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 lipca 2015 r. sygn. akt K 41/12

poz. 2386, z późn. zm., dalej: „u.s.k.o.k.”) oraz ustawa z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2018 r. poz. 1285, z późn. zm., dalej: „P.s.”). Kasa jest bowiem spółdzielnią osób fizycznych, dlatego w zakresie nieuregulowanym u.s.k.o.k. stosuje się przepisy ustawy Prawo spółdzielcze (art. 2 u.s.k.o.k.) Należy zauważyć, że regulacje te pozostają do siebie w relacji *lex specialis – lex generalis* i powinny być stosowane zgodnie z ogólną regułą kolizyjną *lex specialis derogat legi generali*. Przepisy P.s. stosuje się do kas jedynie w kwestiach nieuregulowanych. W zakresie stosunków członkowskich do kas znajdują zastosowanie przepisy Działu III Tytułu II P.s. dotyczące: powstania i utraty członkostwa (art. 16–17, art. 22, art. 24–32 P.s.) oraz, co do zasady, praw i obowiązków członków (art. 18–21 P.s.). Należy jednak uwzględnić szczególne regulacje podstawowych obowiązków majątkowych, m.in. wniesienia wkładu i udziału (art. 19 § 1 i art. 20 P.s. por. art. 12 i 13 u.s.k.o.k.) oraz obowiązków członka związanych z uczestnictwem w stratach (art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k.). Do kas znajdzie również odniesienie zdecydowana większość przepisów działu IV Tytułu I P.s. o organach spółdzielni (art. 35–59 P.s.) Podobnie przedstawia się reżim likwidacji i upadłości kasy; w tym kontekście szczególna wobec przepisów Działu XII i XIII ustawy – Prawo spółdzielcze (art. 113–129 i art. 130–137) regulacja zawarta w Rozdziale 6b u.s.k.o.k. jest znacznie obszerniejsza. W kwestiach szczegółowych – i to z pierwszeństwem przed przepisami u.s.k.o.k. i P.s. – należy sięgnąć do przepisów ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze (art. 137 P.s.), ze szczególnym uwzględnieniem przepisów Tytułu II ustawy („Postępowanie upadłościowe wobec banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych”).⁸

Zasady funkcjonowania spółdzielni określa również statut. Zakres i treść obligatoryjnych postanowień statutu kasy wyznaczają przepisy ustawy P.s. (art. 5) oraz ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (art. 8 ust. 1 u.s.k.o.k.).

Zgodnie z art. 8 ust. 1 pkt 8 u.s.k.o.k., statut spółdzielni określa m.in. zasady podziału nadwyżki bilansowej (dochodu ogólnego) oraz pokrywania strat spółdzielni. Postanowienia statutu spółdzielni nie mają jednak mocy powszechnie obowiązującej, jaka cechuje przepisy prawne zawarte w aktach normatywnych, ich moc wiążąca opiera się bowiem na woli zainteresowanych zawierających umowę (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2003 r., sygn. akt III CKN 1064/00).

W orzecznictwie, jak i w doktrynie istniał spór co do charakteru prawnego statutu spółdzielni. Po wejściu w życie Konstytucji z 1997 r. określającej w art. 87 katalog źródeł prawa powszechnie obowiązującego, aprobatę uzyskała teoria umowy (w orzecznictwie prezentowana była również teoria normatywna, według której statut jest aktem normatywnym prawa przedmiotowego, tzw. wewnętrznym prawem spółdzielni). Sąd Najwyższy

---

⁸ Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe Herbet 2014

opowiedział się za teorią umowy, zgodnie z którą statut jest umową, którą zawierają założyciele przez złożenie podpisów pod statutem⁹.

Postanowienia statutu – nawet wpisanego do rejestru – nie mogą być zatem sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa. W razie zaistnienia sprzeczności pierwszeństwo przysługuje ustawie (wyroku SN z dnia 21 maja 2004 r., V CK 443/03). W wyroku z dnia 21 grudnia 2012 r. (sygn. akt IV CSK 157/12) SN zaznaczył, iż umowny charakter statutu sprawia, że podlega on reżimowi przepisów prawa cywilnego regulujących czynności prawne.

IV. Odpowiedzialność członków skok za straty powstałe w kasie

Osoby deponujące środki finansowe w skok, w odróżnieniu do osób lokujących je w bankach, nie są tylko klientami, ale również i członkami kasy, co wiąże się z określonymi przywilejami, ale także obowiązkami. Zgodnie z art. 18 § 5 P.s., każdy członek spółdzielni ma obowiązek przestrzegania przepisów prawa, postanowień statutu i opartych na nich regulaminów, dbania o dobro i rozwój spółdzielni oraz uczestniczenia w realizacji jej zadań statutowych. Jednym z obowiązków członka spółdzielni jest wniesienie zadeklarowanych udziałów stosownie do postanowień statutu (art. 18 § 1 P.s.). Udział stanowi majątkową formę uczestnictwa członka w spółdzielni, integralnie związaną ze stosunkiem członkostwa i istniejącą wyłącznie w czasie jego trwania. Celem udziału jest wsparcie finansowe spółdzielni w pokryciu jej strat, ale jedynie do wysokości tego udziału.

Zgodnie z regulacjami zawartymi w u.s.k.o.k., straty bilansowe kas pokrywane są z funduszu zasobowego, a w części przekraczającej fundusz zasobowy - z funduszu udziałowego (art. 26 ust. 2). Fundusz zasobowy jest zasilany z wpłat wpisowego wnoszonego przez członków oraz nadwyżki bilansowej, natomiast na fundusz udziałowy składają się wpłaty wniesionych przez członków udziałów członkowskich w kasie.

Jednocześnie unormowania u.s.k.o.k. przewidują instytucję dodatkowej odpowiedzialności członków kasy za jej straty. Stosownie do art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., w przypadku członka skok jego odpowiedzialność za straty może zostać podwyższona w statucie kasy do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów. Z powyższego wynika, iż zasadą jest odpowiedzialność członka kasy za jej straty do wysokości wpłaconych przez niego udziałów, natomiast zwiększenie tej odpowiedzialności powinno wynikać z odnośnych postanowień statutu.

---

⁹ Sąd Najwyższy odwołał się do teorii umownego charakteru statutu: uchwała składu siedmiu sędziów z dnia 15 października 1985 r., III CZP 40/85, uchwała z dnia 23 maja 1989 r., III CZP 34/89, uchwała z dnia 18 maja 1995 r., III CZP 62/95, wyrok SN z dnia 21 października 1998 r., II CKN 3/98, postanowienie z dnia 6 stycznia 1999 r., II CKN 113/98, wyrok z dnia 20 stycznia 2000 r., I CKN 358/98, wyrok z dnia 8 lutego 2000 r., I CKN 399/98, postanowienie z dnia 14 czerwca 2000 r., V CKN 1116/00, wyrok z dnia 16 stycznia 2001 r., II CKN 350/00, wyrok z dnia 12 października 2001 r., V CKN 504/00 oraz wyrok z dnia 10 października 2002 r., IV CKN 1253/00.

Powstanie odpowiedzialności członka kasy za jej straty będzie zatem uzależnione od istnienia odpowiednich zapisów w statucie, lecz również od zaistnienia ciągu pewnych okoliczności (zdarzeń prawnych) implikujących powstanie długu (członka kasy) wobec spółdzielni.

Pierwszą przesłanką warunkującą powstanie tej odpowiedzialności jest wystąpienie straty bilansowej w kasie. Aby powstało roszczenie o pokrycie straty przez członków kasy musi w pierwszej kolejności zostać rozpoznana owa strata, co wymaga sporządzenia bilansu będącego częścią sprawozdania finansowego, stosownie do brzmienia art. 45 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2019 r., poz. 351, dalej: „ustawa o rachunkowości”). Zgodnie z art. 53 ust. 1 tej ustawy, roczne sprawozdanie finansowe jednostki podlega zatwierdzeniu przez organ zatwierdzający, nie później niż 6 miesięcy od dnia bilansowego. Art. 53 ust. 2a stwierdza jednak, iż przepis ust.1 nie dotyczy jednostek, w stosunku do których ogłoszona została upadłość. Z tego względu należy uznać, iż sprawozdanie finansowe podmiotu w upadłości nie podlega zatwierdzeniu.

Zgodnie z art. 169 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2019 r., poz. 498, dalej: „Prawo upadłościowe”), obowiązki sprawozdawcze, jakie ciążyą na upadłym wykonuje syndyk. Stosownie natomiast do art. 3 ust. 1 pkt 6 ustawy o rachunkowości, syndyka uważa się, od dnia jego ustanowienia, za kierownika jednostki zobowiązanej do składania sprawozdań finansowych. Obowiązek sporządzenia, podpisania i przesłania do właściwych organów sprawozdania finansowego spoczywa zatem na syndyku. Z powyższego wynika, że Walne Zgromadzenie członków, w sytuacji ogłoszenia upadłości spółki, nie ma możliwości zatwierdzenia sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotowy. Zgodnie z art. 75 ust. 1 Prawa upadłościowego, z chwilą ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku upadłego, upadły traci prawo zarządu oraz możliwość korzystania i rozporządzania mieniem wchodzącym do masy upadłości. Z tego względu nie jest możliwe podjęcie uchwały o pokryciu straty, gdyż jest ona czynnością z zakresu zarządu i rozporządzania majątkiem, a uprawnienie do dokonywania czynności o tym charakterze spółka traci z chwilą ogłoszenia upadłości.

Kolejną przesłanką uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności jest sytuacja w której odnotowana strata przekracza wysokość funduszu zasobowego i udziałowego - przeznaczonych na jej pokrycie w pierwszej kolejności.

W trakcie normalnego funkcjonowania kasy kolejność pokrywania straty bilansowej w spółdzielni reguluje przepis art. 90 § 1, 2 i 3 P.s., a w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych - art. 26 ust. 2-4 u.s.k.o.k. Z przepisów tych wynika po pierwsze, że źródłem pokrycia straty spółdzielni są jej fundusze własne, przy czym kolejność ich użycia jest obligatoryjna w tym zakresie, że w pierwszej kolejności użyciu podlega fundusz zasobowy, a dopiero w części go przekraczającej fundusz udziałowy, co ma chronić członków przed zużyciem funduszu udziałowego zanim stanie się to konieczne.

W dalszej kolejności, określonej przez statut, pokryciu straty mogą służyć inne fundusze własne spółdzielni. W przypadku kas składniki funduszy własnych określa przepis art. 24 ust. 2 u.s.k.o.k., przy czym tylko niektóre z nich, ze swej istoty, mogą pełnić funkcję substratu pokrycia straty (np. funkcji tej nie może pełnić fundusz z aktualizacji wyceny rzeczowych aktywów trwałych), natomiast może ją pełnić kwota dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, zaliczana do funduszy własnych, zgodnie z przepisem art. 24 ust. 2 pkt 5 u.s.k.o.k., za zgodą Komisji Nadzoru Finansowego.

W przepisie art. 90 § 2 P.s. mowa jest o tym, że gdyby fundusze własne nie wystarczyły na pokrycie strat, walne zgromadzenie może podjąć uchwałę zobowiązującą członków do wcześniejszego wpłacenia udziałów, niż to przewiduje statut. Jak wynika z tego przepisu, ustawodawca za fundusze własne, mogące stanowić substrat pokrycia straty uznaje przede wszystkim już wpłacone udziały, natomiast udziały zadeklarowane, a jeszcze nieopłacone mogą służyć pokryciu straty w dalszej kolejności i dopiero na podstawie odrębnej uchwały walnego zgromadzenia. W przepisie art. 90 § 3 P.s. ustawodawca wskazał, że strata bilansowa w banku spółdzielczym, który realizuje program postępowania naprawczego pokrywana jest według zasad i w terminach określonych w tym programie, analogiczną regułą w odniesieniu do spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej ustanawia przepis art. 26 ust. 4 u.s.k.o.k.¹⁰

Jeśli wskazane wyżej okoliczności zaistnieją tj. powstanie strata bilansowa a fundusz zasobowy, jak i udziałowy nie wystarczą na jej pokrycie, do powstania dodatkowej odpowiedzialności za straty kasy niezbędne jest – w ocenie Rzecznika – podjęcie przez walne zgromadzenie przedstawicieli członków kasy stosownej uchwały o pokryciu strat kasy poprzez wpłaty członków kasy z tytułu tej dodatkowej odpowiedzialności. Artykuł 26 ust. 3 u.s.k.o.k. nie wskazuje bowiem ani sposobu, ani warunków pokrywania strat przez jego członków.

Zgodnie z poglądami przedstawicieli doktryny¹¹, regulacja zawarta w art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. ma charakter „szczątkowy”, co oznacza, że bez odpowiednich postanowień statutu kasy oraz uchwał walnego zgromadzenia przepis ten nie wywołuje skutków prawnych. W sytuacji zaś gdy statut wprowadza rozszerzoną odpowiedzialność członków za straty, natomiast nie dookreśla trybu, warunków oraz terminów jej uruchomienia, organem wyłącznie legitymowanym do zastosowania rozszerzonej odpowiedzialności członków, w tym w szczególności dookreślenia zasad tej odpowiedzialności jest walne zgromadzenie. Uchwałę o sposobie pokrycia strat zgodną z regulacjami statutowymi powinno zatem podjąć walne zgromadzenie – zwołane po upływie roku obrachunkowego (art. 38 § 1 pkt 4 P.s. w zw. z art. 2 u.s.k.o.k.). Skoro pokrycie straty bilansowej ma na celu zapewnienie ciągłości

---

¹⁰ Źródła obowiązku dopłat z tytułu dodatkowej odpowiedzialności członkowskiej, dr Jacek Skoczek, Prawo prywatne w służbie społeczeństwu, Księga poświęcona pamięci prof. Adama Jedlińskiego, 2019 r.

¹¹ opinia prawna prof. Marka Wierzbowskiego z dnia 7 listopada 2018 r. sporządzona na zlecenie Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo - Kredytowej

(kontynuacji) działania kasy, a celem wyjątku wprowadzonego przez art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. jest wzmocnienie stabilności finansowej kasy (w powyższym rozumieniu), to niezbędna jest uchwała walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli) o pokryciu straty (art. 38 § 1 pkt 4 P.s.), uwzględniająca wynikającą z art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. i przyjętą w statucie kasy zasadę podwyższenia stopnia uczestnictwa członków w pokrywaniu strat bilansowych.

Przedstawione wyżej wypowiedzi przedstawicieli doktryny wskazują, że istnieje zgodność co do tego, że w trakcie „normalnego” funkcjonowania kasy warunkiem niezbędnym do wpłacenia przez członków kasy podwyższonych udziałów w celu pokrycia straty bilansowej jest podjęcie przez walne zgromadzenie uchwały precyzującej sposób i warunki jej pokrycia. Wątpliwości pojawiają się wówczas gdy – tak jak to miało miejsce w przypadku SKOK Wołomin – pojawia się zamysł pokrywania straty bilansowej już po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej (19 marca 2015 r.) i złożeniu sprawozdania finansowego wykazującego stratę (21 września 2015 r.). Sytuację dodatkowo komplikuje to, że w czasie upadłości kasy walne zgromadzenie przedstawicieli członków kasy nie ma możliwości podjęcia uchwały w tym zakresie.

Podsumowując, trudno zgodzić się z tezą prezentowaną przez S. Gurgula¹², którego poglądy stanowiły oparcie dla wykładni w/w przepisów dokonanej przez część składów orzekających, że taka uchwała w ogóle nie jest wymagana do uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności za straty, ponieważ powstaje z mocy prawa, z chwilą zaistnienia określonego zdarzenia (powstania straty bilansowej). Jednakże przyjęcie, że do powstania odpowiedzialności członków kasy wystarczy sam fakt powstania straty bilansowej nakazywałoby również założenie, że w trakcie „normalnego” funkcjonowania kasy podjęcie uchwały o sposobie i terminie pokrycia straty również nie powinno być wymagane. Powoływany autor wyraźnie jednak stwierdza, że „art. 38 § 1 pkt 4 P.s. przewidujący wyłączną właściwość walnego zgromadzenia do podejmowania uchwał w przedmiocie sposobu pokrycia straty dotyczy czasu przed ogłoszeniem upadłości”. W tym miejscu uwidacznia się pewna niekonsekwencja, która rzutuje na negatywną ocenę wykładni w/w przepisów i skłania Rzecznika do przyjęcia odmiennego stanowiska prezentowanego głównie w doktrynie.

Jak wskazano w dalszej części pisma, problem ten nie powstał wcześniej w praktyce bo nie był rozważany pomysł pokrywania strat w trakcie upadłości likwidacyjnej – wbrew celowi tej instytucji. Pokrywanie strat w trakcie normalnej działalności kasy lub w upadłości naprawczej ma swoje ekonomiczne uzasadnienie, a walne zgromadzenie doprecyzowuje w uchwale sposób i warunki pokrycia tej straty. Uznanie, że do uruchomienia tej odpowiedzialności nie jest wymagana uchwała zgromadzenia ma na celu usankcjonowanie

---

¹² opracowanie „Odpowiedzialność członków spółdzielczej kasy oszczędnościowo – kredytowej za zobowiązania kasy po ogłoszeniu upadłości”

sytuacji, w której syndyk może w dowolny sposób kształtować sposób wywiązania się członków kasy z tego zobowiązania.

V. Kontekst funkcjonalny instytucji dodatkowej odpowiedzialności członków kasy za jej straty

W ocenie Rzecznika, przy wykładni przepisów będących podstawą uruchomienia dodatkowej odpowiedzialności członków kasy za jej straty niezbędne jest odwołanie się do przesłanek, które tworzą kontekst funkcjonalny ich rozumienia.

Zasadniczo podejmowane przez kasę działania w celu pokrycia straty mają służyć zapewnieniu kontynuacji jej działania, tj. ochronieniu kasy przez likwidacją. Mówiąc w uproszczeniu – dokapitalizowanie kasy ma sens tylko wówczas, gdy takie działanie gwarantowałyby możliwość kontynuowania działalności kasy. Skoro cały majątek SKOK Wołomin miał ulec likwidacji, to czynności dokonywane przez Syndyka w celu pokrycia straty nie służą już wzmocnieniu stabilności finansowej kasy. Żądanie Syndyka do wpłacenia podwyższonych udziałów stoi zatem w sprzeczności z *ratio legis* omawianych wyżej regulacji, a w szczególności z art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., odpada bowiem podstawa ich zastosowania związana z obowiązkiem pokrycia strat bilansowych, tj. umożliwienia kontynuowania działalności kasy.

Można zatem stwierdzić, że instrument w postaci dodatkowej odpowiedzialności członków za straty kasy został przez Syndyka wykorzystany wbrew jego ustawowemu celowi, tj. do zwiększenia poziomu spłaty wierzycieli, a nie do wzmocnienia kapitałowego kasy. Ustawowo określonym celem udziału członkowskiego jest bowiem jego przeznaczenie na ewentualne pokrycie strat spółdzielni, a nie na zaspokojenie wierzycieli w jak najwyższym stopniu. Zgodnie z art. 19 § 3 P.s., członek spółdzielni nie odpowiada wobec wierzycieli spółdzielni za jej zobowiązania. W istocie rzeczy podjęcie decyzji po ogłoszeniu upadłości kasy o pokryciu jej strat bilansowych przez członków prowadziłoby do ekonomicznego skutku pokrywania przez członków kasy jej zobowiązań zewnętrznych, a zatem do obejścia art. 19 § 3 P.s. w zw. z art. 2 u.s.k.o.k.¹³ Odpowiedzialność członka kasy (wobec kasy jako spółdzielni) jest zawsze odpowiedzialnością w relacjach *pro foro interno*. Natomiast zagadnienie odpowiedzialności wobec wierzycieli kasy należy już do tzw. sfery stosunków zewnętrznych osoby prawnej (*pro foro externo*).

Zaprezentowane poglądy skłaniają Rzecznika do konkluzji, że syndyk nie ma tytułu prawnego do żądania wpłat z tytułu podwyższonej odpowiedzialności za straty kasy. Pokrywanie straty bilansowej po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej nie ma bowiem podstaw ani ekonomicznych, ani prawnych, nie służyłoby celom wewnętrznym członków kasy. Po

---

¹³ Blog „Dlaczego członkowie SKOK nie powinni płacić rachunku za niewypłacalność SKOK?” , 17 maja 2019 r., Rafał Adamus

ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej kasa przestaje realizować główny cel swojej działalności, tj. gromadzenie środków pieniężnych oraz udzielanie pożyczek i kredytów członkom kasy. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu¹⁴ obowiązek pokrycia straty bilansowej wymaga podjęcia szeregu aktów wewnętrznych aby się on zaktualizował w danym przypadku. Proces ten nie może jednak zostać zainicjowany po ogłoszeniu upadłości kasy. Dla przykładu - pomimo upadłości wielu spółek prawa handlowego, koncepcja dokapitalizowania takiej spółki na mocy aktów podjętych po ogłoszeniu upadłości nigdy nie zrodziła się ani w praktyce, ani w wypowiedziach teoretycznych.

Gdyby nawet przyjąć, że regulacje statutu oraz u.s.k.o.k. przewidujące odpowiedzialność członków skok za straty w kasie są podstawą do żądania przez syndyka odpowiednich dopłat w trakcie postępowania upadłościowego obejmującego likwidację majątku, to realizacja tego roszczenia przez syndyka - w ocenie Rzecznika - byłaby sprzeczna z wynikami wykładni celowościowej i postulatem spójności aksjologicznej prawa.

Wykładnia celowościowa obejmuje te wszystkie reguły, które w różny sposób nakazują uwzględnienie przy interpretacji przepisów szeroko rozumianego kontekstu społecznego, ekonomicznego, a także aksjologicznego systemu prawa¹⁵. Wykładnia celowościowa sprowadza się zatem do określenia celu, a przez to i sensu przepisu prawnego (*ratio legis*) przy uwzględnieniu powszechnie akceptowanych norm moralnych, zasady sprawiedliwości i słuszności. Jak wskazano wyżej, celem pokrycia straty bilansowej kasy jest umożliwienie jej dalszej działalności przez odpowiednie dokapitalizowanie kasy. Dlatego pokrywanie strat w jednostce znajdującej się w upadłości likwidacyjnej nie znajduje uzasadnienia. Brak jest podstaw do uznania, że intencją ustawodawcy było stworzenie instrumentu w postaci dodatkowej odpowiedzialności członków kasy w celu pokrycia strat kasy znajdującej się w upadłości likwidacyjnej.

Ponadto, dokonywanie wykładni celowościowej powinno być również determinowane aksjologią systemu prawa – w tym zasadą sprawiedliwości społecznej, w znaczeniu, w jakim to pojęcie pojawia się w art. 2 Konstytucji RP. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 marca 2009 r. (sygn. akt II CSK 602/08), art. 2 Konstytucji RP jest w praktyce rozumiany przede wszystkim jako zawierający fundamentalne wzorce konstytucyjne, które pozwalają na dokonanie oceny zgodności aktów normatywnych z Konstytucją. Trybunał Konstytucyjny, który w swoich orzeczeniach często odwołuje się do tego przepisu, trafnie wywodzi z niego dalsze zasady konstytucyjne, m. in. zasadę ochrony zaufania obywatela do państwa. Artykuł 2 Konstytucji RP jest adresowany do Rzeczypospolitej Polskiej, a więc do wszystkich jej organów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2005 r., sygn. akt IV CK 663/04), w tym sądów powszechnych i Sądu

---

¹⁴ Blog „Dlaczego członkowie SKOK nie powinni płacić rachunku za niewypłacalność SKOK?” , 17 maja 2019 r., Rafał Adamus

¹⁵ Zob. J. Wróblewski, Zagadnienia wykładni prawa ludowego, Warszawa 1959.

Najwyższego. Musi on być zatem rozumiany również w ten sposób, że w demokratycznym państwie prawnym sądy są obowiązane urzeczywistniać zasady sprawiedliwości społecznej, a ich orzeczenia powinny być słuszne, to znaczy zgodne z podstawowymi zasadami etycznego postępowania i z wartościami powszechnie uznawanymi w kulturze polskiego społeczeństwa.

Przy uwzględnieniu, iż Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, należy również odwołać się do zasad współżycia społecznego, co jest równoznaczne z odwołaniem się do idei słuszności w prawie i do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa. Zasada słuszności stosowana w prawie cywilnym zawarta jest nie tylko w zasadzie współżycia społecznego ale również w dobrych obyczajach, czy zasadach moralnych. W przypadku zasad słuszności sąd nie odwołuje się do panującego zwyczaju, ale przyjmuje w danej sprawie określone rozwiązanie, które jest słuszne, sprawiedliwe. Szczególnie warte jest podkreślenia, że orzekanie na zasadach słuszności polega na rozwiązaniu sporu zgodnie z zasadami słuszności i sprawiedliwości, niezależnie od przepisów prawnych, a nawet wbrew ich dyspozycjom.¹⁶ Słuszność może być remedium wobec niegodziwego, niesłusznego treściowo prawa, środkiem zapobiegającym potrzebie powoływania hasła *summum ius summa iniuria*, ale również wtedy, gdy prawo jest „słuszne treściowo” jednakże ze względu na generalny i abstrakcyjny charakter norm może dojść do „napięcia” między ogólnym charakterem prawa a indywidualnym charakterem przypadków¹⁷.

Drogą do słuszności jest przede wszystkim egzegeza prawa. Stosujący prawo zawsze ma pewną „autonomię aksjologiczną”, a także luz interpretacyjny, luz subsumpcyjny, luz w zakresie ustalania konsekwencji prawnych. Innymi słowy, istnieje pewien zakres swobody decyzyjnej, obejmujący poszczególne elementy składowe procesu decyzyjnego stosowania prawa. Można powiedzieć, że słuszność w stosowaniu prawa jest wartością korygującą – naprawiającą, udoskonalającą i uzupełniającą prawo, a jednocześnie dopełniającą sprawiedliwość¹⁸.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt przedmiotowej sprawy należy stwierdzić, że jej okoliczności są wyjątkowe, a istniejące wątpliwości prawne dotyczące podstaw działań syndyka mają doniosłe znaczenie społeczne. Członkowie kas nie mający zasadniczo większego wpływu na zarządzanie finansami kasy zostali dodatkowo obciążeni obowiązkiem pokrycia jej strat, co w kontekście niewyegzekwowanych wierzytelności kasy (powstałych w wyniku transferów pieniężnych, których okoliczności budzą poważne wątpliwości), może tworzyć poczucie skrzywdzenia po ich stronie.

---

¹⁶, Pojęcie orzekania na zasadach słuszności w międzynarodowym arbitrażu handlowym „Państwo i Prawo” 2000, A. Lizer-Klatka z. 1, s. 61.

¹⁷ Słuszność jako wartość prawa, Wojciech Dziedziak, *Studia Iuridica Lublinensia* 15, 71-81, 2011 r.

¹⁸ Słuszność jako wartość prawa, Wojciech Dziedziak, *Studia Iuridica Lublinensia* 15, 71-81, 2011 r.

Nie ulega wątpliwości, że wykorzystywanie instrumentu w postaci dodatkowej odpowiedzialności członków kasy nie służy już dobru spółdzielni a jedynie zaspokojeniu wierzycieli w jakim najwyższym stopniu. Zadaniem syndyka jest optymalne wykorzystanie majątku upadłego dla realizacji tego celu, jednakże nie powinno otwierać to drogi do podejmowania wszelkich możliwych działań „bez żadnego trybu”¹⁹ aby samodzielnie „wykreować”²⁰ roszczenia kasy w stosunku do jej członków. Stoi to w sprzeczności z zasadą sprawiedliwości społecznej. Sprawa SKOK Wołomin w kontekście roszczeń syndyka kierowanych do członków kasy, już po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej, ma charakter wyjątkowy, z tego względu stwierdzić należy, że uznanie roszczeń Syndyka i obciążenie członków kasy dodatkową odpowiedzialnością za jej straty prowadziłyby do konsekwencji niedających się zaakceptować na gruncie aksjologicznym.

Dlatego w ocenie Rzecznika, podczas analizy tej sprawy, niezbędne jest odwołanie się do wartości i ocen pozaprawnych, które mogą zapewnić, że podjęte rozstrzygnięcie będzie zgodną ze standardem oceny wyrażonej w rzymskiej paremii *ius est ars boni et aequi*. Prawo powinno być interpretowane i stosowane zawsze z jej uwzględnieniem.

VI. Cele postępowania upadłościowego a prawa członków kasy jako konsumentów

Jak wskazano wyżej, celem postępowania upadłościowego jest zaspokojenie wierzycieli w jak najwyższym stopniu, jednakże nie może się to odbywać kosztem członków kasy na mocy samodzielnej decyzji syndyka nie podlegającej żadnej kontroli. Należy zauważyć, że członkowie skok są konsumentami. Stosownie bowiem do art. 4 u.s.k.o.k., do stosunków zobowiązaniowych pomiędzy kasami a ich członkami, o których mowa w art. 3 ust. 1 i 1a, stosuje się przepisy ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2018 r. poz. 798, 650, 1637 i 1669) w zakresie praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Mimo że w doktrynie dyskutowany był problem, czy w stosunkach wewnętrznych członek kasy może korzystać ze szczególnej ochrony jaka przewidziana jest dla konsumentów, to okoliczność, że członek SKOK ma wpływ (przynajmniej teoretycznie) na sposób funkcjonowania kasy (np. poprzez realizację swoich uprawnień na Walnym Zgromadzeniu) nie może go pozbawiać statusu konsumenta i wynikającej z tego ochrony²¹. Ustawodawca wychodzi najwyraźniej z założenia, że w relacji kasa – członek występuje dywergencja wiedzy, doświadczenia i potencjału ekonomicznego uzasadniająca odwołanie się do regulacji prawa konsumenckiego, przesądzając pośrednio

---

¹⁹ „Czy syndyk SKOK może dochodzić od jej członków uzupełnienia straty bilansowej?” R. Adamus, Doradca Restrukturyzacyjny, nr 13, 2018 r.

²⁰ opinia prof. Marka Wierzbowskiego z dnia 7 listopada 2018 r. sporządzona na zlecenie Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo - Kredytowej

²¹ Członek SKOK jako konsument usług bankowych, dr Witold Srokosz, E – biuletyn CBKE, 2008

problem, czy w stosunkach wewnętrznych korporacji dopuszczalne jest powoływanie się na wynikającą stąd szczególną ochronę²².

Na konsumencki charakter stosunków między spółdzielnią a jej członkiem wskazał również Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów SN z dnia 9 marca 2017 r. (sygn. akt III CZP 69/16). Zdaniem Sądu, w ramach tej relacji członek występuje jako podmiot nieprofesjonalny zmierzający do zaspokojenia zindywidualizowanej potrzeby konsumpcyjnej, a spółdzielnia jest podmiotem profesjonalnym. Choć uchwała dotyczyła roszczenia spółdzielni mieszkaniowej wobec członka o uzupełnienie wkładu budowlanego to, w ocenie Rzecznika tezy zwarte w tej uchwale mogą być pomocne w ocenie stosunków łączących spółdzielczą kasę oszczędnościowo – kredytową (spółdzielnię) z jej członkiem. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazuje się, że chodzi tu w istocie o ochronę interesów osób będących „słabszą” stroną różnego rodzaju stosunków prawnych. Jest faktem powszechnie znanym, że spółdzielnie mieszkaniowe są jednostkami organizacyjnymi, które z racji swego majątku, doświadczenia osób nimi kierującymi, a zwłaszcza z uwagi na służące im z reguły zaplecze administracyjne (techniczne i osobowe), są podmiotami „silniejszymi” niż poszczególni członkowie spółdzielni, jak również osoby ubiegające się o członkostwo i związane z nim prawo do lokalu. Poza tym interes tych osób ma analogicznie jak w przypadku konsumentów charakter rozproszony, co utrudnia im jego ochronę. Wobec powyższego stwierdzić należy, iż interesy te podlegają ochronie konstytucyjnej.

Regulacja zawarta w art. 76 Konstytucji RP, zobowiązująca władze publiczne do ochrony „konsumentów, użytkowników i najemców”, m.in. „przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi”, ma także znaczenie dla spółdzielców zrzeszonych w spółdzielniach. Przepis ten traktować należy jako konkretyzację ogólnych zasad sprawiedliwości społecznej i nie można ograniczać jego zastosowania do konsumentów, najemców i użytkowników w ustawowym, cywilnoprawnym rozumieniu tych pojęć (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 2005 r., K 42/02).

Takie stanowisko zajęto również w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 lutego 2000 r., III CZP 26/99, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2007r., IV CSK 122/07, oraz z dnia 8 listopada 2012 r., I CSK 199/12). Przedstawione poglądy zdają się przesądzać, że w wewnętrznych relacjach ze spółdzielnią jej członek jest konsumentem.

Za stwierdzeniem tym przemawia również pogląd wyrażony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 lipca 2015 r. K 41/12, zgodnie z którym ewolucja rozwiązań ustawowych dotyczących kas coraz silniej lokuje je w kategorii podmiotów gospodarczych prowadzących zwykłą komercyjną działalność depozytowo-kredytową oraz dodatkowe

---

²²Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz A. Herbet, S. Pawłowski, P. Zakrzewski, 2014 r.

usługi finansowe, a praktyka działania kas dowodzi, że rozluźnieniu ulegają też wymagane ustawowo więzi społeczne między członkami kas. Wszystko to systematycznie upodabnia kasy do banków i pozbawia je cech typowych dla unii kredytowych. W innym orzeczeniu (wyrok TK z dnia 18 lutego 2014 r. sygn. U 2/12) Trybunał zauważył: ukierunkowanie kas na rozwój skali działalności i zaangażowanie w działalność konkurencyjną wobec banków spowodowały, że mimo ustawowych ograniczeń dotyczących możliwości przystępowania do kas, mają one w praktyce charakter otwarty. Zjawisko to zostało odnotowane również w piśmiennictwie, w którym rozszerzenie działalności SKOK było analizowane m.in. w kontekście zmiany „spółdzielczej tożsamości” kas oraz konsekwencji „procesu formalizacji” więzi członkowskiej (zob. np. W. Srokosz, Instytucje parabankowe w Polsce, Warszawa 2011, s.116; A. Herbet, op. cit., s. 13)

Sytuacja członków kas nie mających zasadniczo większego wpływu na sposób zarządzania kasami zbliżona jest zatem bardziej do sytuacji klientów banków niż członków unii kredytowych – organizacji, których istotą była idea samopomocy finansowej. Nie pozostaje to bez wpływu na ocenę relacji łączących członka z kasą w relacjach wewnętrznych. Przy ocenie tych relacji istotny jest również fakt, że roszczenia wobec członków SKOK o uzupełnienie straty bilansowej mają charakter masowy. Jak wynika z informacji udzielonych Rzecznikowi przez syndyka masy upadłości Kasy, na dzień 31 maja 2019 r. wszczęto 9870 takich postępowań, z czego 2500 było prawomocnie zakończonych. Syndyk podobnie jak kasa posiada odpowiednie zaplecze administracyjne oraz powierza prowadzenie spraw dotyczących masy upadłości podmiotom profesjonalnym, tj. wyspecjalizowanym kancelariom prawnym. Z tego względu obrona członków kasy przed roszczeniami syndyka jest znacznie utrudniona.

Ponadto, po zamknięciu działalności kasy roszczenia syndyka względem członków kasy nie mają charakteru sprawy wewnętrznej spółdzielni. Syndyk „podnosi roszczenie nie w celu wspólnego dobra członków kasy, ale dla pokrycia niedoborów masy upadłości z której zaspokojenie – przynajmniej w teorii – odnajdą wierzyciele zewnętrzni. Likwidacja upadłościowa dokonywana przez syndyka nie jest likwidacją wewnątrzspółdzielczą, ale zewnętrzną likwidacją sądową. Roszczenie wykreowane przez syndyka wymyka się koncepcji zamknięcia problemu w relacji członkostwa”.²³

Należy również zauważyć, że sposób i warunki pokrycia straty określiła arbitralna decyzja syndyka z dnia 28 października 2016 r., a nie uchwała Walnego Zgromadzenia, wyrażająca wolę wszystkich członków kasy. W odróżnieniu od uchwały Walnego Zgromadzenia – członkowie kasy nie mogli zakwestionować tej decyzji. W trakcie normalnej działalności kasy każdy członek kasy ma bowiem - zgodnie z art. 42 § 6 P.s. w zw. z art. 2 u.s.k.o.k. - możliwość wytoczenia powództwa o uchylenie uchwały, jeżeli w jego ocenie była ona sprzeczna z postanowieniami statutu bądź dobrymi obyczajami lub godziła w interesy kasy

---

²³ por. „Jeszcze o przedawnieniu roszczeń syndyków SKOK”, Blog Rafała Adamusa, maj 2019

albo miała na celu pokrzywdzenie jej członka - w terminie 6 tygodni od dnia odbycia zgromadzenia, jeżeli zaś powództwo wnosi członek nieobecny na walnym zgromadzeniu na skutek jego wadliwego zwołania - w ciągu 6 tygodni od dnia powzięcia wiadomości przez tego członka o uchwale, nie później jednak niż przed upływem roku od dnia odbycia walnego zgromadzenia. Członkowie kasy mają zatem gwarancję sądowej kontroli nakładającej obowiązek pokrycia strat kasy. W przypadku dyskrecjonalnej decyzji syndyka zobowiązującej członków do pokrycia straty takich gwarancji prawnych nie ma.

Powyższe rozważania skłaniają Rzecznik do uznania, że w stosunkach wewnętrznych w zakresie odpowiedzialności za straty kasy członek kasy jest quasi – konsumentem, dlatego powinien korzystać ze szczególnej ochrony przewidzianej w art.76 Konstytucji RP. Zawarta w tym przepisie aksjologia ma bowiem szersze odniesienie i powinna być rozumiana jako obejmująca również te kategorie osób, wprost niewymienionych, które są narażone na podobne zagrożenia w związku zajmowaną w ramach relacji umownej pozycją strony słabszej (wyrok z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. akt P 11/98). I choć przepis ten nie tworzy bezpośrednio praw podmiotowych po stronie obywatela, to wynika z niego uprawnienie władz publicznych (w tym sądów) do ingerencji w stosunki cywilnoprawne.

Należy również zauważyć, iż resort finansów w powoływanym na wstępie piśmie z dnia 28 listopada 2018 r. wskazał, że nie wszystkie kasy zawierające klauzule dodatkowej odpowiedzialności w statutach właściwie informowały swoich członków o konsekwencjach finansowych, w przypadku zastosowania takiego rozwiązania, a w skrajnych przypadkach, niektóre proponowane członkom kas produkty miały cechy wprowadzające członków kas w błąd. Okoliczności te zafałszowały zatem informacje przekazywane potencjalnym klientom o faktycznych finansowych konsekwencjach wynikających z faktu przystąpienia do spółdzielczej kasy oszczędnościowo – kredytowej, co stoi w sprzeczności z europejską koncepcją ochrony konsumenta. Koncepcja ta opiera się na zwiększeniu wiedzy i zakresu dostępnych informacji dostępnych informacji, a przez to na umożliwieniu rzeczywiście wolnego i swobodnego własnego działania przy dokonywaniu wyborów konsumpcyjnych. Udział konsumenta w procesach rynkowych powinien być kształtowany w taki sposób, aby mógł on swobodnie w zgodzie z własnym interesem zaspokajać swe uświadomione potrzeby na podstawie dostarczonej wiedzy i informacji. Z tego względu strategicznym założeniem nowoczesnej ochrony konsumenta jest zasada przejrzystości, jawności, oczywistej dostępności jasnej, pełnej i zrozumiałej informacji handlowej.

VII. Wykładnia prokonstytucyjna

Przedstawione rozważania skłaniają również Rzecznika do konstatacji, iż przepis art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k., w rozumieniu w jakim daje podstawę do żądania od członków kasy, w

czasie upadłości likwidacyjnej, podniesienia jej strat do podwójnej wysokości wpłaconych udziałów może budzić poważne wątpliwości natury konstytucyjnej. Takie rozumienie przepisu jest niezgodne ze wskazanymi wyżej normami i wartościami konstytucyjnymi, a organy stosujące przepis (niezależnie od intencji prawodawcy) „wydobywają” z niego treści, które są nie do pogodzenia z tymi normami i wartościami.

W tym kontekście należy zauważyć, że organy oraz sądy powinny dokonywać wykładni przepisów ustawowych z uwzględnieniem wartości i zasad wynikających z przepisów Konstytucji RP. Jest oczywiste, że taka wykładnia przepisów prawa materialnego mających w sprawie zastosowanie powinna uwzględniać podstawowy akt prawny jakim jest Konstytucja RP.

Jak podkreśla się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, z art. 178 ust. 1 w zw. z art. 8 ust. 2 Konstytucji wynika, że obowiązkiem sądów jest interpretowanie przepisów ustaw, zatem nie mogą poprzestać na dosłownym odczytaniu ich treści, gdyż zobowiązane są do nadania im takiego znaczenia, aby rezultat wykładni był zgodny z zasadami przewidzianymi w Konstytucji RP i prawie międzynarodowym, wiążącym Polskę, oraz z ich aksjologicznym uzasadnieniem. Odwołanie do tego kontekstu również stanowi bezpośrednie stosowanie Konstytucji w rozumieniu art. 8 ust. 2 Konstytucji RP. W szczególności, jeżeli treść przepisu ustalona na podstawie dyrektyw I stopnia (językowej, systemowej i celowościowej) jest rozbieżna lub budzi wątpliwości co do zgodności z aktualną aksjologią, sądy powinny stosować generalne dyrektywy wykładni, stanowiące metanormy II stopnia (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2016 r., sygn. akt V CSK 455/15).

Wynika z tego, że interpretacji przepisów stanowiących podstawę prawną żądań Syndyka należy dokonywać przy uwzględnieniu zasad konstytucyjnych, a w szczególności art. 2 oraz art. 76 Konstytucji RP.

Zasady zawarte w art. 2 Konstytucji RP nakazują urzeczywistniać (przez organy tworzące jak i stosujące prawo) zasady sprawiedliwości społecznej, w tym zasadę słuszości, a art. 76 Konstytucji RP - choć nie tworzy bezpośrednio praw podmiotowych po stronie obywatela to umożliwia władzom publicznym (w tym sądom) ingerencję w stosunki cywilnoprawne.

Dlatego w ocenie Rzecznik Praw Obywatelskich w procesie wykładni prawa należy stosować takie dyrektywy interpretacyjne, które pozwolą urzeczywistnić wartości wyrażone w Konstytucji RP. Władze publiczne nie mogą zrzec się odpowiedzialności za ewentualne naruszanie praw podmiotów prawa prywatnego (członków kas będących zarazem ich klientami), które są konsekwencją niezgodnych z prawem bądź niegospodarnych działań kas, zwłaszcza w sytuacji gdy doszło do nadużyć w prowadzonej przez nie działalności kredytowo-depozytowej. Żądanie pokrycia przez członków kas jej strat bilansowych w trakcie upadłości likwidacyjnej ma negatywny wpływ na społeczne zaufanie do skok-ów, co przekłada się pośrednio także na zaufanie i wiarygodność całego systemu finansowego.

Działalność instytucji finansowych ma z kolei istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej i obrotu gospodarczego.

Przedstawiona wyżej argumentacja uzasadnia zatem przyjęcie, że brak jest podstaw do zaakceptowania poglądu, zgodnie z którym syndykowi masy upadłości spółdzielczej kasy oszczędnościowo – kredytowej przysługuje roszczenie wobec członków kasy o pokrycie straty bilansowej kasy wyłącznie na podstawie postanowień statutu uchwalonego w trybie art. 26 ust. 3 u.s.k.o.k. bez podjęcia, przed ogłoszeniem upadłości kasy, przez walne zgromadzenie uchwały w sprawie sposobu pokrycia straty.

Mając powyższe na uwadze, wnoszę jak na wstępie.

2 załączniki: 2 odpisy